

Розділ IV
ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО
ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Добродум О.В.

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ОБРАЗУ РОСІЇ У РУНЕТІ

Завдання даної статті - дослідити формування образу Росії у світовому інформаційному просторі, виходячи з втілення ідеї самого цього явища, російських кіберпроектів, хакерських війн, вірусів і комп'ютерних ігор. Використовуючи як джерело дослідження матеріали Рунету, а як методологічну основу - конкретно-історичний підхід, ми ставимо собі за мету виявити специфіку позиціонування образу Росії у Рунеті.

Важливість кіберпростору для репрезентації Росії підкреслює той факт, що Мінінформзв'язку планував до кінця 2008 р. розробити концепцію програми "Зв'язок у кожний будинок" для забезпечення всіх домогосподарств широкосмужним доступом в Інтернет. Екс-президент В.Путін пообіцяв, що у 2015 р. Росія стане лідером у світовому інформаційному просторі. Рунет планують захистити від іншої частини Всесвітньої мережі. (У Китаї подібний проект називається "Велика китайська вогненна стіна" і містить у собі сотні тисяч серверів, які отримують інформацію від міжнародних сайтів і потім фільтрують її. Такі проекти збираються реалізувати також Японія й Сінгапур). Російська влада має також намір створити російський Інтернет, що абсолютно унезалежниться від Всесвітньої павутини й крім РФ охопить країни СНД – це робиться з метою забезпечення інформаційної безпеки, зміцнення впливу Росії й підвищення статусу російської мови.

Рунет постає важливим явищем світового інформаційного простору: у вересні 2007 р. зону Росії (.ru) було визнано однією з таких, що зростають найшвидше, поряд з Південною Кореєю (.kr) і Китаєм (.cn)¹. Рунет увійшов також до п'ятірки за кількістю найнебезпечніших сайтів - після доменної зони Гонконгу (.hk), Китаю (.cn), Філіппін (.ph) і Румунії (.ro)². Щороку 30 вересня у Росії святкується День Інтернету (у багатьох країнах існують також національні Дні Інтернету). Рунет має власний гімн - версії тексту гімну Рунету розташовані на сайті <http://www.stihi.ru/konkurs/hymn/shortlist.html>. Для підвищення символічного капіталу Росії важливим також є те, що вона вирішила обзавестися емблемою для позначення національної валюти - графічним зображенням,

подібним до того, що позначають фунт, долар, існу або євро. Для рубля з'явиться окрема клавіша на клавіатурі комп'ютера.

З метою репрезентації російської державності розробляється геральдичний Інтернет-портал "Російська символіка" <http://www.rossimvolika.ru/>, робота над яким закінчиться у 2010 р. Там можна довідатися про державний герб, прапор, гімн Росії, правила використання цих символів країни. На питання користувачів відповідають фахівці Державного Ермітажу й Геральдичної ради, надається велика бібліографія. Молитви про порятунок Росії представлено на сайті <http://old-rus.narod.ru/molitvy.html>. Світське вираження месіанізм Росії отримав в опублікованому в Рунеті "Маніфесті відродження Росії: Російський месіанізм" на сайті <http://savelev.ru/book/?ch=185&mode=reply>.

Росія претендує на роль великої держави, однак інші країни не готові беззастережно прийняти її месіанські устремління. В 2006 р. серед провідних держав і організацій сучасності Росії посіла лише шосте місце після США, Китаю, Японії, Великої Британії та Європейського Союзу³. Ймовірно, таке невисоке місце в низці "великих" держав Росії дісталось, зокрема, тому, що вона ввійшла в десятку країн світу з мінімальним ступенем миролюбства: Ірак (останнє, 121 місце), Судан, Ізраїль, Росія (118 місце), Нігерія, Колумбія, Пакистан, Ліван, Кот Д'Івуар і Ангола⁴.

Прихильники російського месіанізму пропагують тезу про покликання російського народу-месії, народу-богоносця для утворення богоцивілізації й втілення ідеї всеєдності, істини й правди. Російський месіанізм у своєму негативному вираженні (антимесіанізм) демонструє якості великодержавного шовінізму та імперськості. Антисемітська, антиісламська, антикитайська й інша ксенофобська тематика на захист руськості властива різним патріотичним сайтам (сайтам "Кільця Патріотичних ресурсів"): Всеросійського суспільного патріотичного руху "Російська Національна Єдність" <http://www.me.org>, видавництва "Російська ідея" <http://www.rusidea.org/>, фонду "Російська цивілізація" <http://www.rustrana.ru/>, газети "Русь православна" <http://www.rusprav.org/>, порталу "Російське православне телебачення" <http://www.russtv.ru/>, Православно-аналітичного порталу "Правая.Ру" <http://www.pravaya.ru>, незалежного аналітичного сайту "Відродження Держави" <http://derzava.com/> тощо.

Досліджуючи матеріали Інтернету, присвячені позиціонуванню Росії в кіберпросторі, можна констатувати її прагнення відіграти творчу роль і здійснити сотеріологічне покликання в майбутній епоху. Меседж Рунету в цьому зв'язку - виступити засобом реінтеграції універсальної постнаціональної спільноти СРСР, формування нової ідентичності як суми "Homo Rosianus" і "Homo Runeticus", відновлення в кіберпросторі російсько-радянської національної ідентичності. Меседж Рунету полягає також в

антиамериканізму в кіберпросторі (доменний месіанізм Росії): Європейський Союз, країни, що розвиваються (Китай, Бразилія, ПАР, Іран, Саудівська Аравія), а також розвинені країни (Норвегія, Швейцарія, Росія) бажали б, аби США відмовилися від чільної ролі в сфері контролю Інтернету (мережу, на базі якої був побудований Інтернет, було розгорнуто в Америці, і саме в Америці знаходяться кореневі DNS-сервери й ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers)). Доменами для Росії є: RU, SU, РФ.

Пропаганда досліджуваної ідеї може бути прямою й опосередкованою. Наведемо приклади кібер-проектів щодо позиціонування образу Росії у Рунеті.

Відвідати московський Кремль можна в рамках проекту OpenKremlin.ru, де пропонується подивитися на Кремль з висоти пташиного польоту, пройтися його вулицями і площами, зайти в Сенатський і Великий Кремлівський палади й послухати історичні розповіді у виконанні Олексія Баталова, відвідати робочий кабінет Президента Росії - на сайті доступно 60 зображень, які можна віддаляти й наближати, любуючись панорамою або розглядаючи дрібні деталі. Тривимірний модель Мавзолею Леніна розташована на сайті Lenin.ru. Оригінальним PR-ходом є віртуальне Alter Ego В.Путіна: проект «Владимир Владимирович (tm)» на сайті vladimir.vladimirovich.ru. На ресурсі розташовано велику та постійно поновлювану колекцію анекдотів про В.Путіна, що схвально висвітлюють діяльність державного діяча (треба відзначити цікавий факт, що зазвичай під час Інтернет-конференцій «альтернативний» віртуальний В.Путін відповідає користувачам Рунету паралельно з «реальним» В.Путіним).

Викликають інтерес і є позитивно-іміджево-спрямованими проекти "Сім чудес Росії" (ruschudo.ru) і проект "Ім'я Росії" (<http://www.nameofrussia.ru/>), де до першої трійки лідерів входили Олександр Невський, Йосиф Сталін, Петро I, що, на наш погляд, свідчить про певну імперськість російського світогляду й картини світу. Ще одна розповсюджена версія й містична ідея про джерела російської історії й північну прабатьківщину Святої Русі фігурує на сайті "Маніфестації Півночі" <http://www.screen.ru/sever/1.htm>.

Велич Росії продемонстрована і на сервісі Google Earth, завдяки якому було виявлено гігантське поздоровлення В.І.Леніну зі сторіччям. На знімку зі супутника видно, що невідомі вирубали дерева (або, навпаки, посадили їх) у формі напису "Леніну - 100 років" між сибірськими селищами Праця й Знання і Звериноголовськ, на кордоні Росії й Казахстану. Першими артефакт помітили в блогу EnglishRussia.

Оскільки Росія несе в собі месидж "Москва - Третій Рим", для Рунету симптоматична актуалізація візантійської тематики. Так, в 2008 р. Інтернет-портал Православие.Ru розпочав регулярну публікацію наукових і публіцистичних матеріалів про Візантію на сайті Vizantia.info - "Візантійський урок", де читачі можуть ознайомитися із широким колом питань, пов'язаних з візантійською церковною й світською історією,

державністі, богослов'ям, мистецтвом і правом, де їм запропоновані монографії, статті й лекції по візантіністиці, матеріали преси, фотогалереї, медіафайли. На сайті Vizantia.Info представлено фільм "Загибель імперії. Візантійський урок" російською, англійською, греською, сербською мовами, текст сценарію з науковими коментарями, а також статті, рецензії, полемічні матеріали, пов'язані із широким обговоренням у ЗМІ цього фільму.

Водночас у Рунеті можна знайти і кібер-проекти альтернативної спрямованості.

Прикладом нейтрально-негативної подачі, на наш погляд, є створена користувачами гри Second Life на чолі з персонажем Мусасі Танабе в Second Life віртуальна "Друга Москва" <http://www.secondmoscow.ru/>, де є в наявності лише зображення собору Василя Блаженного, Мавзолею, Спаської вежі й Рубльовки, святкування Дня міста, віртуальних балів і вечірок. (В контексті уявлень про те, що Москва - центр «Святої Русі», яка несе провіденціальну місію й претендує на роль рятівниці Всесвіту від апостазії світового капіталізму й американського імперіалізму, проекти про Москву та Росію, на наш погляд, могли б містити набагато різноманітнішу інформацію про їхнє релігійне, політичне, наукове, культурне, освітнє життя). Більш відповідним месіанському завданню є геоінформаційний Інтернет-портал Looxity, що створив тривимірну візуальну модель Москви.

Русофобським проектом є сайт Kremlevskaya-stena.ru, де за 6 тисяч рублів продаються цеглини у віртуальній кремлівській стіні (які в основному використовуються під рекламу). Негативно-іміджевий проект здійснили Google і Greenpeace, які розмістили "брудну" (екологічну) карту Москви на сайті maps.google.ru. Негативно-іміджевим щодо Росії є і розташований в Рунеті документальний фільм "Санкт-Петербург. Сутінки нового століття" http://www.save-spb.ru/page/sitenews/sankt_peterburg_sumerki_novog.html - у фільмі йдеться про знищення міської архітектури в останні два десятиліття.

Торкаючись питання про розповсюдженість хакерських війн у російському сегменті кіберпростору, можна зазначити, що вони стають усе більш іманентним щодо Рунету явищем. Нині майже всі без виключення події міжнародного життя мають онлайн-проекцію: це стосується інформаційно-психологічних, медійних, кібер-війн, які супроводжують або навіть випереджають реальні війни. Так, російсько-грузинське протистояння серпня 2008 р. викликало значний резонанс як у міжнародному житті, так і у Всесвітній Мережі Інтернет - позицію Росії у війні відображено в одному з перших російських Інтернет-фільмів телекомпанії Russia.ru "Війна 08.08.08. Мистецтво зради" До стрічки, в якій в односторонньому порядку висвітлено події в Південній Осетії, увійшли кадри з 40 годин відзнятих мобільними телефонами матеріалів зі зйомками післявоєнного Цхинвалу та розповідями про трагічні долі людей.

Загалом кажучи, в Рунеті є досить поширеними антиамериканські настрої, а хакерська активність з боку Росії є такою високою, що її часом порівнюють із рівнем нової холодної війни. Важливість розвитку сучасних інформаційних технологій для цілеспрямованого позиціонування образу Росії в Інтернеті у XXI столітті визначило створення окремого відомства. У травні 2004 р. президент Росії В.Путін підписав Указ про створення Міністерства інформаційних технологій і зв'язку, що очолив Леонід Рейман. На сайтах розташовані також оголошення про набір хакерів у підрозділ інформаційної війни.

Очевидно, саме в аспекті хакерських війн експансіоністська проєкція російського месіанізму виявлена найбільшою мірою. Слід зазначити, що в 2000-і рр., на які приходить ескалація активності російських хакерів, позиція Росії в кіберпросторі характеризується прагненням до реінтеграції СРСР, антиамериканською позицією і прагненням відтворити біполярну структуру світоустрою - це послання зовнішньому світові й транслюється переважно російськими та прокремльовськими хакерами.

Так, у Росії почастішали випадки злому хакерами сайтів єврейських, правозахисних і демократичних організацій. постраждали сайти "Глобального єврейського онлайн-центру", "Всесвітнього конгресу російськомовного євреїства", "Московської гельсінської групи", "Московського бюро з прав людини", "Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода", інформаційно-аналітичний портал антифашистів і т.п. Показово, що в березні 2006 р. у стінах Державної Думи в урочистій обстановці депутатом Миколою Кур'яновичем було вручено першу офіційну подячну грамоту за злом сайту. Сайт "Evtey.com - єврейський сайт із Єрусалима" було тричі зламано російськими хакерами внаслідок публікації русофобського матеріалу.

Конфлікти Росії з Україною, Естонією, Косово, Грузією набули відбиття в кіберпросторі у вигляді хакерського протистояння, масового злому сайтів тощо. Так, грузинський конфлікт спричинив те, що у вересні 2008 р. віртуальна "Друга Москва" <http://www.secondmoscow.ru/> онлайн-гри Second Life піддалася нападку хакерів - під час святкування Дня міста віртуальна Червона площа заповнилася зображеннями грузинських прапорів. Російсько-грузинське протистояння було причиною і того, що близько 500 статей у російській Wikipedia було захищено від виправлень, причому після подій у Південній Осетії до їхнього складу ввійшли статті "Грузія", "Президент Грузії", "Росія", "США", "Геноцид", "Абхазія". Також пік хакерської активності припадав на період військових дій Росії на Кавказі. Кремль може загрожувати хакерською атакою у відповідь на будівництво протиракетного щита в Польщі й Чехії - про це в інтерв'ю польській газеті "Dziennik" повідомив колишній агент ГРУ Віктор Суворов.

Позиціонування країни може між іншим відбуватися завдяки комп'ютерним вірусам. В наш час комп'ютерні віруси можуть зрівнятися за силою зі зброєю масового враження: і

якщо раніше вони атакували всі комп'ютери без винятку, то зараз їх можна задіяти вузькоспрямовано, виводячи з ладу ПК, розташовані в певній країні. Вже зараз можна створювати віруси, які б "уникали" комп'ютерів, що працюють на якійсь конкретній мові - таким є вірус "Migmaf", що вибірково не вражав комп'ютери з русифікованими програмами⁵. До вірусного анти-месиджу Росії можна віднести поширення вірусів: "Превед" PWS.LDPinch.1061 (шкідливий код поширюється мережею ICQ у файлі oPreved.exe), "Ганна Курнікова" ("Anna Kurnikova", він же "OnTheFly", SST і Kalamar), Win32.Agent.uj (інфікує комп'ютер користувача за допомогою провокаційного листа про смерть В. Путіна), "Masynau.exe", автори якого використали ім'я В. Путіна й образ відомої героїні Інтернет-мультфільмів Масяні тощо.

Розроблено низку комп'ютерних ігор, які, як нам уявляється, безпосередньо пов'язані з розглянутою нами проблемою й несуть в основному нейтрально-негативний месидж: "Червоний космос", у якій йдеться про збройну боротьбу між СРСР і США, "World in Conflict", яка теж присвячена американо-російському протистоянню, "Europa Universalis III: In Nomine" і "Europa Universalis III: Rome", популярним сюжетом яких є відродження Візантії, "Риби-мутанти атакують", розміщена на сайті екологічного проекту "Москва-река.ru", "Дозори. Заборонена гра. Тьма загрожує Москві" <http://dozory.ru/> з'явилася за мотивами фантастичної епопеї-трилогії Сергія Лук'яненко про Москву Іншу – Москву паралельного виміру зі "світлими" та "темними" силами і т.ін.

З викладеного вище матеріалу можна висувати: позиціонування образу Росії відбувається все більш інтенсивно, хоча поки що Росія часто постає швидше як об'єкт, а не суб'єкт Інтернету і навіть Рунету внаслідок відсутнього інформаційного відставання Росії від США, що є засновниками та резидентами Інтернету. Кібер-проекти, хакерські війни, віруси і комп'ютерні ігри є знаряддям позиціонування країни в Інтернеті, в тому числі й у формі месіанізму. У кіберпросторі насправді наявний месіанізм Росії, хоча прояви його амбівалентні (позитивний і негативний месидж, PR, імідж і брендінг тощо). Проекти месіанської й антимесіанської спрямованості у Всесвітній Мережі рівно присутні, причому антимесіанський дискурс часто переважає й домінує над месіанським.

У ситуації високої інтенсивності інформаційно-психологічних, кібер-, медійних війн у Росії, як і в низці інших країн, створено спеціальні управління в складі силових відомств, що займаються даним питанням. У віртуальному світі чотирьохвимірному Інтернету нового покоління. пошукових і геоінформаційних сервісів, комп'ютерних і відеоігор, фільмів, соціальних мереж, Інтернет-ЗМІ, корпоративних інформаційних систем для Росії актуальними є моделі розвитку, що уможливають випередити провідні стратегії інформаційного розвитку. Це може бути здійснення шляхом вивчення стратегій "Голосу Америки", "Свободи", "Євроньюс", "Сі-ен-ен", "Бі-бі-сі", "Голівуду", "Соні

ентертейнмент" й інших креативних проєктів, створення мереж багатомовних ресурсів ЗМІ й інформаційно-аналітичних, розважальних сайтів, Інтернет-телеканалів і т.ін. Тож у майбутньому, ймовірно, буде створено більш розгалужену систему ресурсів, що позиціонуватимуть Росію максимізуючим чином та елімініватимуть антимесіанський дискурс русофобів (симетрично до "війни ідей" в рамках інформаційної програми держдепартаменту США "Команда з цифрових зовнішніх контактів" для протидії ангамериканській дезінформації в Інтернеті).

У статті досліджується природа російського месіанізму у кіберпросторі. Висновується, що кібер-проекти, хакерські війни, віруси і комп'ютерні ігри є знаряддям позиціонування країни в Інтернеті, у тому числі й у формі месіанізму. Проекти месіанської й антимесіанської спрямованості у Всесвітній Мережі однаково присутні, проте антимесіанський дискурс часто переважає й домінує над месіанським.

In the clause the positioning of Russia' image in Runet is investigated. It is judged that the cyber-projects, the hacker wars, the viruses and the computer games are the instrument of a country' positioning in Internet including its messianic form. Projects of the messianic and antimessianic orientation are equally present at the Worldnet, however the antimessianic discourse frequently prevails and dominates above the messianic one.

Примітки:

1. Зона Ру входит в число трех самых быстрорастущих зон мирового интернета
<http://www.newsland.ru/News/Detail/id/85936/>

2. Рунет вошел в Топ-5 по числу опасных сайтов
<http://www.rambler.ru/news/it/viruses.hackers/12868293.html>

3. Великая ли держава Россия? <http://www.rususa.com/news/news.asp-nid-18416-catid-5>

4. Global Peace Index: Россия вошла в десятку худших стран мира по степени своего миролюбия <http://gtmarket.ru/news/state/2007/05/30/958>

5. Архангельская А. Хакеры угрожают оружием массового уничтожения
<http://www.utro.ru/articles/2003/08/05/220196.shtml>